

Skružný, Ludvík

[Royt, Jan. Slovník biblické ikonografie]

Archaeologia historica. 2008, vol. 33, iss. [1], pp. 580-581

ISBN 978-80-7275-076-4

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140788>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

životopis, data narození a úmrtí, blahoslavení i svatořečení, atributy, patronáty i datum církevního svátku. Uvedu příklad: pod heslem monstrance jsou uvedeni světcí, kteří mají jako atribut tento bohoslužebný předmět. U každého z jmenovitě uvedených světců je spolu s dalšími jmenován i tento identifikační předmět. V hesle mor jsou uvedeni všichni ochránci proti této metle lidstva, běžně i méně často vzývání. Ti z nich, kteří byli u nás vzývání, bývali zpodobněni na morových sloupech. U jednotlivých v hesle mor jmenovaných světců nalezneme zmínku i v pojednáních o nich jako patronech proti moru. Tak je tomu ve všech případech ve slovníku zastoupených.

Abecedně jsou řazeny atributy, biblické postavy, světcí a blahoslavení, ženské (alžbětinky až voršilky) a mužské (augustiniani až trinitáři) řádové komunity, slova typu mor, zmíněného výše, i významné mezníky v životě Panny Marie (od Narození PM, přes Smrt (zesnutí) PM k Nanebevzetí PM a Korunování PM, ale i Bolestná PM, PM Immaculata i Assumpta, Pieta i sacra conversazione a místa zjevení Panny Marie (Fatima, Lurdy). I život Ježíše Krista sledujeme od Narození Páně, přes Noli me tangere a Zjevení Páně po Nanebevstoupení Páně a zastoupení v Nejsvětější Trojici. Uvedena jsou hesla mariagram a chrison. Každé heslo je objasněno jak ve funkci symbolu, tak atributu; a nechýbí ani výklady slov atribut a symbol. Hesla strom rozvádí autor na jednotlivé jeho druhy (borovice, dub, jablonoň, švestka, topol a vrba), rostliny (uvedené na 2 ½ strany počínaje akantem a aloe a konče zimostrázem). V hesle zvíře stejně jako u hesel z říše rostlinná jsou jmenování zástupci zvířecí říše od beránka a bobra po žabu a želvu a jsou jmenování světcí s nimi vyobrazování i jejich ochránci. Nalezeme i heslo čeští patroni. Slovník dále uvádí křesťanské symboly, včetně symboliky barev, čísel a ruky. Nalezeme i heslo církevní rok, popeleční středa i pohanská božstva, např. Moloch.

Z méně užívaných hesel je zastoupeno heslo *acheiropoiétois* – rukou nevytvořený – obraz vzniklý nadpřirozenou cestou, bez účasti lidské ruky, např. rouška s otiskem Kristovy tváře, tzv. *mandylion*, kterou sám Kristus poslal edenskému králi Abgarovi po apoštolovi Judovi Tadeášovi. Obraz vyléčil smrtelně nemocného krále. Obraz Ježíšovy tváře na roušce, kterou podala Veronika Ježíšovi při cestě na Golgotu (Kalvárii), tzv. *veraikon*. Mezi hesly nalezneme i oba uvedené pojmy, ale není uvedeno heslo Turínské plátno, podrobně se o něm však dočteme v hesle plátno. Dále připomenou heslo *apotropaion* – amulet (předmět nebo obrázek ochraňující jeho nositele před působením démonických sil, před zlem, nemocí apod. – např. červené korály na krku Ježíška, dále hesla v jiných slovnících nezastoupená, třeba temperamenty, astrologie, mystéria, období života, odpustek, osa, slina, sníh, Stefaton – protiklad sv. Longina (podává na třtině Ježíšovi houbu s octem); uvedeno též v hesle třtina (rákos) a yzop (jindy Stefaton podává Ježíšovi houbu s octem na větví z yzopu – rostlině odvracející zlo). Ve slovníku nalezneme mezi hesly slova střed, stříbro, šiška, štir (škorpión), tetragrammaton, tetramorf, trojzubec (jako krycí znamení Kristova kříže v 1. století), údolí, uzda a uzel, válka (jmenování patroni chránící před válečnými útrapami), vejce (symbol Trojice Boží – neboť sestává ze skořápky, bílku a žloutku) i souhrn všech sil na počátku – slunce, život, životní síla, plodnost, tajemství bytí), okřídlená ženská postava, pesonifikující vítězství – bohyně Niké ovlivnila podle autora zobrazení anděla v křesťanském umění, vítr, vosk, živly.

Závěr díla sestává z kalendáře církevních svátků světců a blahoslavených, uspořádaný po měsících od ledna po prosinec, s uvedením pohyblivých svátků a seznamu použité literatury.

LUDVÍK SKRUŽNÝ

Jan Royt: **Slovník biblické ikonografie**. Praha – Karolinum 2006, 344 s.

Referovaný slovník pomáhá identifikovat výjevy a osobnosti, včetně andělů a archandělů, o nichž se dozvídáme ve Starém a Novém zákoně, i o jeho vývoji a zobrazení v církevním umění v průběhu věků od stvoření světa po Zjevení Janovo – Apokalypsu a Apokryfní knihy. Nalezeme zde hesla související s biblickou výpovědí, např. Očistec (s. 182–184), Orant (s. 188 – nástěnná malba ze 4. století v katakombách sv. Priscilly v Římě), Ráj (s. 253–254), ale též Sedm svobodných umění (s. 259–261), Typologie (s. 284–289) aj. Slovník je provázen ilustracemi Dagmar Hamšíkové, která je vytvořila ve spolupráci s autorem díla na základě předloh, převážně grafických děl.

Slovníku je předesláno Slovo ke čtenáři (s. 5) a Slovo úvodem (s. 7–10), za kterým následují hesla Abakuk (Habakuk) až Živý kříž (s. 11–321). Kromě nosných hesel je ve slovníku velký počet hesel odkazových, např. poslední uvedené – Živý kříž – odkazuje na nosné heslo Kříž (s. 142–143, hesla Kříž s. 137–144), ve kterém je stylkad, vyobrazení 25 nejužívanějších typů kříže a monogramy Kristovy i jeden Panny Marie. V hesle Nejsvětější Trojice (s. 170–177) nalezneme tři její symboly: trojúhelník, trojice vzájemně se protínajících kružnic a tři soustředné kružnice, starozákonní Trojice (Filoxenie) – mozaika z r. 340 v Římě (St. Marie Maggiore), Trojice typu paternita, Žaltářová, Trůn milosti (někdy označovaná jako bolestná). Pieta Domini, jako „summa víry“, Pravice Boží i Trojice ve Slávě a Trojice reprezentované trojicí trůnicích postav, třemi tvářemi a třemi hlavami na jednom těle. V každém hesle je ve stručnosti vylíčen biblický příběh s odkazy na jeho vyobrazení ve světovém, evropském, případně v našem umění, např. heslo Adam a Eva (s. 13–15), stvoření Evy ze žebra Adamova – iluminace v Pasionálu abatyše Kunhuty z doby kolem r. 1320, požití plodů ze zapovězeného stromu poznání, iniciovaném ďáblem v podobě hada (iluminace tamtéž).

Nejnósnějšími hesly jsou Kristus a Panna Maria (s. 189–219). Zmíním se o nich podrobněji, protože se s nimi často setkáváme na reliéfní výzdobě reliéfních ploch středověkých a novověkých kachlů. Vedle vysoce

nosného hesla Kristus (s. 120–126), na které se odvolává několik desítek hesel odkazových, nalezneme ve slovníku ještě další nosná hesla: Jezulátko, Kázání na hoře, Kladení Krista do hrobu, Klanění Tři králů (mágů), Kmen (Kořen) Jesue, Korunování Krista trnovou korunou, Kristovy zázraky, Kristus a cizoložnice, Kristus a děti, Kristus jako Dobrý pastýř, Kristus na Olivové hoře, Kristus před Kaifášem a Herodem, Kristus před Pilátem, Kristus ve vinném listu, Křest Páně (Krista), Nanebevstoupení Krista, Narození Krista, Nástroje Kristova umučení, Nesení kříže, Obětování Krista, Obřezání Krista, Odpočívající Kristus, Oplakávání Krista, Pašije Kristovy (Kalvárie), Podobenství Kristova, Pokušení Krista, Poslední soud, Poslední večeře Krista, Proměnění Páně (Krista), Příbuzenstvo Kristovo, Rouška Veroničina, Sestoupení Krista do předpekli, Setkání Krista se samařskou ženou (Samaritánkou) u studny Jákobovy, Snímání Krista z kříže, Srdce Ježíšovo, Svatá rodina, Svatba v Káně Galilejské, Sváteční Kristus, Ukřížování, Útěk do Egypta, Veraikon (včetně zmínek o Edeské desce a o Turínském plátnu), Vjezd Krista do Jeruzaléma, Vyhánění kupců z chrámu, Vzkříšení Lazara, Zatčení Krista, Zázračné rozmnožení ryb a chlebu Kristem, Zjevení zmrtvýchvstalého Krista, Zjevení zmrtvýchvstalého Krista sv. Marii Magdaleně (Noli me tangere), Panně Marii a učedníkům v Emauzách, Zmrtvýchvstání Krista.

Na heslo Panna Maria, pojednávající i o Madoně, odkazuje okolo pěti desítek hesel odkazových. V nosném nalezneme vedle Staroboleslavského palladia 73 dalších českých Bohorodiček poutních míst, 4 moravské, 7 kladských, dále bavorské, rakouské, italské i ruskou Vladimírskou, Sněžnou, Servitskou, Karelskou a jejich repliky v českých poutních místech, dále Piety vertikální a horizontální, Mater Dolorosa – Bolestnou a Sedmibolestnou, Panny Marie: Immaculatu, včetně výjevu Tota pulchra a Vítězku nad hadem, Gravidu, Orans a Platyteru, Assumptu (PM v slunci oděnou), Královnu nebes, Ochránilku, Vítěznu, Loretánskou (černou), Růžencovou, Soledad (Osamocenou), Sacra conversazione, jako Církev a druhou Evu. Je uvedena Mater Amabilis, Sedes sapientiae (Trůn moudrosti), Stella maris, Disputa (obklopená anděly), Panna Maria v květnici, v uzavřené zahradě atd. Zastoupeny jsou i stěžejní události života Bohorodičky: Narození PM, Zvěstování PM (včetně lovu na jednorozce), Navštívení PM, Zesnutí PM a Nanebevzetí i Korunování PM, Sedm bolestí a Sedm radostí PM i mnoho dalších.

S Pannou Marií jsou spjata hesla Svatá rodina a Příbuzenstvo Kristovo, Svatba v Káně Galilejské, Snímání Krista z kříže a Oplakávání Krista, Útěk do Egypta (včetně odpočinku na cestě do Egypta a Návratu z Egypta).

Poslední stránky slovníku jsou věnovány seznamům zkratk muzeí a galerií (s. 324–325), kreseb (s. 326–329) a výběru použité literatury.

LUDVÍK SKRUŽNÝ